

Ірина Андрухів

МОДЕЛЬ НАВЧАЛЬНОГО ІНШОМОВНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено визначенню поняття «модель навчального іншомовного соціокультурного середовища», аналізу та опису її змісту. Зокрема, визначено принципи формування даної моделі, розглядається зміст програми іншомовного соціокультурного мінімуму як центрального компонента в ній, а також засоби його вираження, способи та прийоми оволодіння таким змістом, форми його реалізації.

Ключові слова: *модель навчального іншомовного соціокультурного середовища, принципи формування моделі, програма іншомовного соціокультурного мінімуму, засоби вираження змісту програми, способи та прийоми, форми реалізації.*

На сьогодні ціллю шкільної іншомовної освіти є розвиток здібностей та готовності школярів до комунікативної діяльності на міжкультурному рівні. Така діяльність реалізовується в соціокультурному (далі СК) контексті навчання, який, у свою чергу, повинен бути представлений у підручнику як основному засобі навчання та ефективно засвоєний у відповідності до дидактичних та методичних принципів навчання та добору навчального, зокрема й СК матеріалу. Однак, здійснений нами аналіз чинних підручників та навчальної програми з іноземної мови для основної школи засвідчив часткове порушення таких принципів [1].

Даний недолік можна було б усунути, створивши модель навчального іншомовного соціокультурного середовища (далі НІСКС), центральним компонентом якого буде зміст програми іншомовного СК мінімуму (далі ПІСКМ) для основної школи.

Питанням моделювання навчального середовища присвячені роботи Л. С. Виготського, В. Р. Єльченка, Ю. С. Мануйлова, С. Л. Рубінштейна, В. В. Рубцова, В. І. Слободчикова, В. А. Ясвіна та інших. Принципи добору іншомовного навчального матеріалу розробляли, уточнювали та оновлювали І. В. Анурова, А. С. Гембарук, І. В. Іванова, В. Г. Редько та ін. Дослідженням формування іншомовної соціокультурної компетентності (далі СКК), зокрема, створенням СК мінімуму для різних типів навчальних закладів, а також для молодшої та старшої школи займалися І. А. Воробйова, І. В. Іванова, О. О. Коломінова та ряд інших учених сучасності. Однак, дослідження питання створення НІСКС основної школи, яке б було спрямоване на добір СК одиниць та їх структурування в межах кожної

тематики спілкування, визначеною чинною навчальною програмою з іноземної мови для 5–9-х класів, а також на визначення оптимальних прийомів оволодіння даного навчального матеріалу, досі не мало місця в сучасній педагогічній науці.

Метою статті є створення моделі НІСКС основної школи та аналіз її компонентів.

Враховуючи попередній досвід науковців щодо створення іншомовного середовища навчального призначення (В. В. Баркасі, О. М. Волченко, А. С. Гембарук, Г. О. Головченко, Н. Ю. Іщук, Н. А. Спичко, І. М. Чемерис, І. Й. Халімон, Т. О. Яхнюк та інших), у процесі формування НІСКС ми взяли за основу такі чинники:

- спрямування на вдосконалення технологічного компоненту – засобів навчання, зокрема навчальної програми та підручника з іноземної мови;
- необхідність комплексного підходу в розробці моделі НІСКС, в якій є компоненти, що є присутні в будь-якому навчальному середовищі;
- необхідність реалізації особистісно-орієнтованого та комунікативно-діяльнісного підходу до формування в учнів основної школи іншомовної СКК як кінцевої мети створюваного нами НІСКС.

Вивчивши характеристики моделі та підходи до її розробки [3, с. 80–82; 4, с. 111–115], а також врахувавши власні висновки дослідження, ґрунтовно висвітлені нами в попередніх публікаціях [5, с. 12–14], визначаємо **модель формування НІСКС** основної школи як схематичне відображення прогнозованої системи умов, спрямованих на оволодіння учнями 5–9 класів знаннями та вміннями іншомовної СКК.

Аналіз відповідної наукової та методичної літератури та власний педагогічний досвід дозволили визначити компоненти моделі НІСКС основної школи, яку відображено на рисунку нижче.

Основне завдання, яке стоїть зараз перед іншомовною шкільною освітою – формування СКК – вміння спілкуватися на засадах діалогу культур. Отже, **метою** створення нашого навчального середовища, а саме – НІСКС основної школи – є **формування СКК** школярів 5–9 класів в межах визначеного СК змісту ПІСКМ.

Нами розглянуто сучасні концепції розвитку освіти, зокрема, іншомовної, що повноправно можуть слугувати засадами (критеріями) для визначення принципів, якими ми керувалися для формування НІСКС основної школи. Серед так критеріїв виділяємо: гуманістичне спрямування змісту створюваного нами середовища, відповідність особистісно- та комунікативно-діяльнісному підходу до навчання ІМ, спрямованість на СК адаптацію (соціалізацію) в іншомовному середовищі, спрямованість на навчання мовлення, діалогу культур.

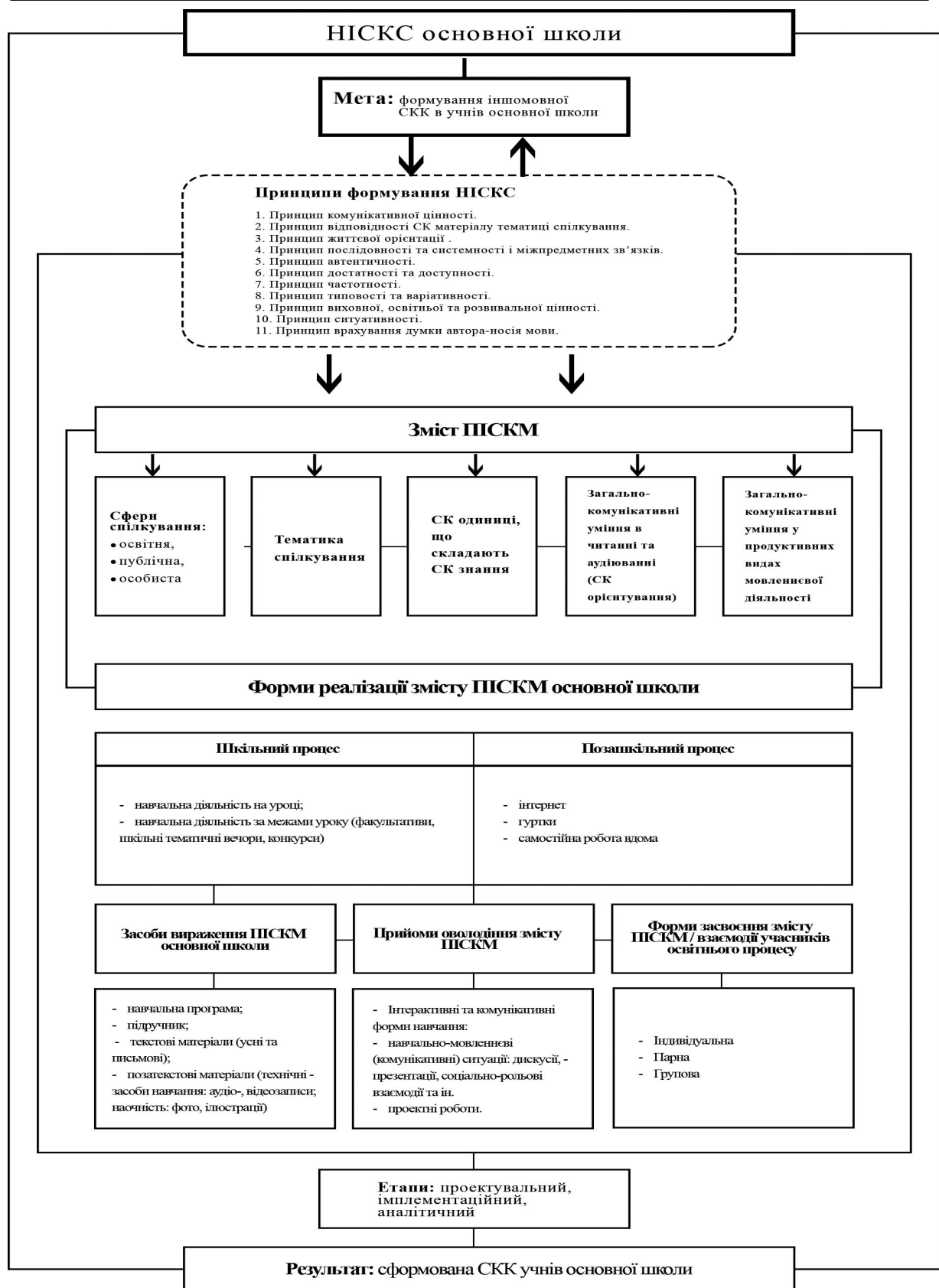

Рис. Дидактична модель НІСКС основної школи

Відповідно до цих критеріїв здійснено добір та опис **принципів** формування НІСКС основної школи, серед яких: принцип комунікативної цінності, відповідності СК матеріалу тематиці спілкування, принцип життєвої орієнтації, послідовності та системності і міжпредметних зв'язків, принцип автентичності, достатності та доступності, частотності, принцип типовості та варіативності, принцип виховної, освітньої та розвивальної цінності, принцип ситуативності, принцип врахування думки автора-носія мови. Вони орієнтовані на оволодіння мовою як засобом спілкування, сприяють формуванню всіх складових іншомовної СКК, а, отже, задовольняють потреби міжкультурного спілкування. Відтак, дані принципи сприяють виконанню програмних цілей і забезпечують можливість організації процесу навчання іншомовного спілкування у формі «діалогу культур», що зумовлено розумінням іноземної мови як важливого засобу міжкультурного спілкування, зокрема, як механізму порозуміння представників різних націй і народностей з іншомовною культурою, традиціями, менталітетом у сучасному глобалізованому світовому просторі. А також, вони дають можливість впорядкувати іншомовну СК інформацію впродовж навчальних років основної школи так, щоб навчально-виховний процес був максимально ефективним для формування іншомовної СКК, що й є ціллю створюваного нами середовища.

Згідно з положенням Ю. С. Ніколаєвої, а також Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: навчання, викладання, оцінювання та чинною навчальною програмою з ІМ для загальноосвітніх шкіл, до компонентного складу змісту навчання відносяться: сфери спілкування, теми та ситуації; мовний, мовленнєвий, країнознавчий та лінгвокраїнознавчий матеріал; знання, навички та вміння спілкування.

Оскільки ПІСКМ, як і будь-яка інша програма для навчання ІМ, повинна відображати зміст навчання, враховуючи дане положення, а також мету та завдання створюваного нами НІСКС, **ПІСКМ для основної школи** містить такі складові:

а) сфери спілкування – особистісна, публічна, освітня, серед яких публічна є домінуючою;

б) тематика спілкування, змістом якої є житло та домівка, оточення школяра, повсякденне життя, вільний час та розваги, подорожі, освіта, покупки, їжа, напої та ін.;

в) СК одиниці, що формують СК знання в межах окремих тематик спілкування;

г) загально-комунікативні вміння в рецептивних та продуктивних видах діяльності в межах СК змісту тем спілкування.

У межах даної моделі, окрім вище описаних компонентів виділяємо також і наступні:

• **засоби вираження ПСКМ основної школи – навчальна програма, підручник, текстові (письмові та усні) та позатекстові матеріали (фото, ілюстрації, аудіо- та відео-матеріали).** Щодо письмових текстових матеріалів, найбільш вдалим способом пред'явлення інформації СК змісту для оволодіння знань та вмінь ПСКМ нами визначено автентичні зразки друкованої продукції (проспекти, путівники, розклади руху транспорту, квитки, афіші, різні типи карт, схем, діаграм і т.п.), а також інформаційно-довідкові тексти описового та розповідного характеру та тексти діалогічного характеру. Останні виконують роль важливого атрибуту мовленнєвої діяльності та є ефективною формою залучення школярів до іншої культури, оскільки відображають реальне спілкування носіїв мови та спрямовані на імітацію мовлення школярами, оволодіння методами та формами спілкування, а різні навчально-комунікативні ситуації, зокрема, соціально-рольові взаємодії, що можуть бути створені на їх основі, готують школярів до умов реального спілкування;

• **прийоми оволодіння змістом ПСКМ – комунікативні та інтерактивні методи навчання.** Основними їх пріоритетами є здатність стимулювати виконання школярами основної школи мовленнєвих дій, що забезпечує активізацію вивченого навчального (зокрема, соціокультурного) матеріалу, сприяє формуванню й удосконаленню мовленнєвих умінь. Окрім того, значущість їх виявляється також у здатності творчо і комплексно інтегрувати вивчений матеріал і набутий мовленнєвий досвід учнів у різноманітних індивідуальних та групових видах комунікативної та інтерактивної діяльності, такій як навчально-комунікативних ситуаціях, зокрема, в дискусіях, соціально-рольових взаємодіях, проектній роботі та в інших типах НКС. Вони сприяють розвитку творчих здібностей учнів, забезпечують максимальну передачу їм ініціативи в отриманні навчального досвіду, формують навички співпрацювати в колективі і т.д. Отже, при комунікативному та інтерактивному навчанні необхідною є групові та парні форми роботи, хоча індивідуальна робота є також важливою у процесі формування іншомовної СКК, що й зазначено у змісті моделі НІСКС як черговий її компонент – **форми засвоєння змісту ПСКМ / способи взаємодії між учасниками освітнього процесу – індивідуальна, групова та парна.**

Щодо до прийомів оволодіння змістом ПСКМ в межах комунікативних та інтерактивних завдань, відмітимо також, що, враховуючи сучасний етап розвитку мовної освіти та навчання іноземної мови в СК контексті, тип освітнього закладу – загальноосвітня школа, певні положення нашого дослідження, зокрема, специфіку змісту СКК учнів основної школи, визначену нами, відповідно й контекст створеної ПСКМ, виділити такі типи завдань для формування іншомовної СКК учнів основної школи:

- завдання на систематизацію, узагальнення вербальної соціокультурної інформації;
- завдання на проведення тематичного міжособистісного анкетування з подальшим узагальненням та співставленим крос-культурним аналізом;
- завдання на інтерпретацію образно-схематичної соціокультурної інформації у вербальну та навпаки.

Кожен з даних типів завдань містить окремі фази – передтекстову, текстову та післятекстову, які, у свою чергу, також включають в себе вправи різних видів, спрямовані на ознайомлення з новими реаліями; на розпізнавання, сприймання та розуміння нової інформації СК змісту в процесі читання, слухання аудіо, перегляду відео; узагальнення, порівняння здобутої інформації СК змісту, що стосується України та іншомовної країни, вилученої з читання, слухання і т.п.

У процесі формування іншомовної СКК в учнів основної школи в межах НІСКС нами визначено «технологію оволодіння культуремою» як одну з найефективніших технологій, що дозволяє акцентувати увагу учнів на особливостях культури, необхідних для оперування у процесі міжкультурної комунікації та вторинної соціалізації, акультурації особистості в іншомовному середовищі [6, с. 18–19]. Під терміном «культурема» розуміється будь-який значний факт культурної діяльності, сприйнятий на розумовому та чуттєвому рівні як символ, що відображає цю діяльність, та може бути об'єднаний в більші блоки або поділений на мілкіші утворення [6, с. 18–19]. Зокрема, дана технологія спрямована на створення чіткого уявлення про культуру певного народу, а саме – на систематизацію знань про іншомовний та рідний народ та порівняння двох культур, а тому створює оптимальні умови для формування СКК у контексті діалогу культур. Її суттю є розпізнавання культурем частіше в усному, а також і в письмовому тексті та подальшого оперування ними в іншомовному спілкуванні;

• **форми реалізації змісту ПІСКМ основної школи – шкільний та позашкільний процес.** Дібраний нами та структурований в межах тем спілкування та навчальних років основної школи СК зміст має бути реалізований у навчально-виховному процесі в школі (навчальна діяльність на уроці, за межами уроку (факультативи, шкільні тематичні вечірки та конкурси) та за межами школи (інтернет – пошук інформації, спілкування в соціальних мережах з підлітками-носіями мови; гуртки; самостійна робота вдома). Участь у таких формах діяльності школярів 5–9 класів у процесі оволодіння змістом ПІСКМ дозволить їм здійснювати активну та безперервну іншомовну мовленнєву діяльність, збагатить кожного учасника навчально-виховного процесу досвідом суб'єктно-суб'єктних відносин і міжкультурної комунікації.

Формування НІСКС є стрижневою дидактичною умовою, яка

покликана забезпечити успішність перебігу навчально-виховного процесу, а саме – формування іншомовної СКК учнів основної школи, в ході якого відбувається засвоєння СК знань та загально-комунікативних, а відтак і СК умінь, дібраних до певної тематики спілкування, визначеною чинною навчальною програмою з іноземної мови в межах навчальних років основної школи. А тому **кінцевим результатом** моделі створюваного нами середовища є **сформована іншомовна СКК у школярів основної школи**. Положення та висновки, описані вище, можуть слугувати засадами для створення СК мінімуму з будь-якої іноземної мови для будь-якого типу навчального закладу, а тому можуть бути використані і авторами підручників та посібників з іноземної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів І. В. Особливості іншомовного соціокультурного навчального середовища в досвіді основної школи України та зарубіжжя / І. В. Андрухів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: «Педагогіка і психологія» – Ялта, 2013. – № 38, Ч. 2. – С. 209–2012.
2. Андрухів І. В. Формування іншомовного соціокультурного навчального середовища учнів основної школи / І. В. Андрухів // Анотовані результати науково-дослідної роботи інституту педагогіки за 2012 рік. – Київ : НАПНУ, Інститут педагогіки, 2013. – С. 191–192.
3. Гембарук А. С. Дидактичне моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмету для педагогічних освітніх закладів І–ІІ рівнів акредитації : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.09 / Гембарук Алла Сергіївна. – Київ, 2005. – 178 с.
4. Іванова І. В. Конструювання змісту підручника з іноземної мови для студентів вищих немовних освітніх закладів на основі культурологічного підходу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.09 / Іванова Ірина Вікторівна. – Київ, 2010. – 228 с.
5. Сучасна педагогіка та психологія: Вимоги сьогодення : збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конф., 6 жовтня 2012 р. / Київська наукова організація педагогіки та психології. – Київ, 2012. – 115 с.
6. Сучасні підходи до навчання іноземної мови: шляхи інтеграції школи та ВНЗ : матеріали III Міжнародної конф., 12 квітня 2013 р. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна [та ін.]. – Харків, 2013. – 194 с.